

UYGUR SİHİR MASALLARINDAKİ OLAĞANÜSTÜ DÜŞMANLARIN MİTİK KÖKENİ*

[Araştırma Makalesi / Research Article]

Fatoş YALÇINKAYA**

Geliş Tarihi: 28.05.2019

Kabul Tarihi: 11.06.2019

Özet

Tarihi dönemlerden günümüze dek Çin'in Türkistan topraklarını yurt edinen Uygurlar, geleneklerini yaşatma ve bunları genç kuşaklara aktarma alanında oldukça başarılıdır. Bu gelenekler gündelik hayatın her aşamasında rahatlıkla görülebilmektedir.

Geçmişte özellikle sözlü anlatı türleri, yaşlı aile bireyleri tarafından gençlere aktarılırken artık bu aktarımda yazılı kaynakların da kullanıldığı görülmektedir. Özellikle Uygur masallarının derlenmesi ve yazıya geçirilmesi alanında önemli çalışmalar yapılmıştır.

Uygur masalları toplumun en eski kültür katmanlarının yanı sıra çağdaş dünyayı da içine almaktadır. Bu masallarda bazen tek tanrılı İslam inancı bazen de geçmiş inanç sisteminin kalıntıları rahatlıkla görülebilmektedir.

Uygur masallarında yer alan ejderha, Yalmavuz ve dev tipleri geçmişin inanç unsurlarını yansıtmaktadır. Bildirimizde genel olarak Uygur sihir masallarının tip yapısı, bu masallarda yer alan mitik karakterlerin işlevleri ve tanımları üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uygur, masal, mit, olağanüstü, düşman, sihir masalları.

THE MYTHICAL ORIGINS OF EXTRAORDINARY ENEMIES IN UYGHUR MAGICAL TALES

Abstract

Inhabited in the Turkestan territory of China from historical periods to the present day, Uyghurs have been very successful in maintaining their traditions and transferring them to younger generations. These traditions can be seen easily in every stage of daily life. Nowadays written sources are also used in the transfer of these traditions.

In the past, especially the oral narrative types were transferred to young people by the elderly family members but now the usage of written sources has been noted in this transfer. Significant studies have been carried out in the field of compiling and writing of Uyghur tales.

Uyghur tales include the oldest cultural strata of society as well as the contemporary world. In these tales, sometimes the monotheistic Islamic faith and sometimes the remains of the past belief system can be easily seen.

The dragon, Yalmavuz and giant types in Uyghur tales reflect the beliefs of the past. In this paper, the type structure of Uyghur magical tales and the functions and definitions of mythical characters in these tales will be studied.

Keywords: Uyghur, tale, myth, extraordinary, enemy, magical tales.

* "Uygur Sihir Masallarındaki Olağanüstü Düşmanların Mitik Kökeni" adlı makale 2-5 Mayıs 2019 Ardahan Üniversitesi Uluslararası Mitoloji Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, e-posta: fatos-yalcinkaya@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-8864-1608

Giriş

Uygurlar, Hunların soyundan gelen çok eski ve köklü bir tarihe sahip Türk boylarından biridir. Göktürklere tabi olan Uygurlar, 740 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve 840'lı yıllara kadar da egemenliğini sürdürmüşlerdir. Uygurlar iç ve dış faktörlerin baskısı sonucu 840 yılından sonra yüzlerce yıldır yaşadıkları Orhun ve Selenga vadilerini terk edip kadim yurtları olan Doğu Türkistan topraklarına yerleşmişlerdir. Doğu Türkistan topraklarının tarihi İpek Yolu güzergâhında bulunması sebebiyle çeşitli medeniyet ve kültürlerle temasa geçmiş olan Uygurlar yeni kültürel muhitte kendilerine has parlak bir medeniyet inşa etmeyi başarmışlardır. Erken dönemde yerleşik hayata geçmeleri, yazıyı ve matbaayı kullanmaları, farklı dinlere inanmış olmaları, özellikle ticaretle uğraşmaları Uygur kültürünün şekillenmesinde etkili olmuştur (Ligeti, 1986; Taşağıl, 2015; Çandarlıoğlu, 2004).

Uygurların kabul ettiği dinler Uygur kültürel hayatını derinden etkilemiştir. Budizm'i kabul eden Uygurlar Budist metinler içindeki masal örnekleriyle karşılaşmışlardır. 9 ve 10. yüzyıldan beri masal türünü tanıyan Uygurların masal külliyatı içerisinde sihir masalları önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu çalışmada Uygur sihir masallarındaki olağanüstü düşmanların -ejderha, dev, Yalmavuz- mitik kökeni üzerinde durulmuştur.

Masallar kültürel kodları barındırma bakımından oldukça zengin bir türdür. Toplumlar yaratmış oldukları masallar aracılığıyla kültürel varlıklarını ve millî kimliklerini korur, gelenek ve göreneklerini de sonraki nesillere aktarırlar. Söz konusu kültürel kodların analiz edilmesi Uygurların tarihî, siyasi, ekonomik ve dinî geçmişleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamızı sağlar.

1. Mitolojik Kökenleri Bakımından Uygur Sihir Masalları

Bu kısımda önce mit, mitin işlevi ve mitolojinin tanımı hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Uygur sihir masallarında tespit edilen olağanüstü düşmanların mitolojik kökenleri incelenmiştir.

Mit, tanrıların hikâyelerini, dinî açıdan dünyanın oluşumunu, yaratılışı, tanrıların örnek davranışları sonucunda oluşan dünyayı anlatır. Mit toplumun dinî değerlerini ve normlarını yansıtır. Genel olarak mitler gerçek, yaratılış ve zamanın başlangıcı hakkında bilgi verirler. Mitin muhtevasından hareket ederek dünyanın temeli olan yerin yaratılışı, tanrısal olaylar, bir kültüre ait kahramanlar vb. hakkında bilgi elde etmek mümkündür (Honko, 2010:150- 152). İlkel kültürlerde mit vazgeçilmez bir işleve sahipti. Mit, inancı dile getirir, inancı güçlendirir ve düzenler (Raglan, 2010: 192). Mit, olayların öykülenmiş biçimidir; bu öyküler belli bir kutsallık içerirler ve bu kutsal iletişim birtakım sembollerle anlatılır. Mitin içinde geçen olaylardan ya da var olan nesnelere bazıları bu dünya üzerinde var olmayan türdendir, bunlar sadece mitlerin içinde vardırırlar (Cohen, 2010: 161). Örneğin Yalmavuz yedi başlı bir devdir. Gerçek hayatta olması mümkün olmayan bu dev, mitik dönemdeki kutsal dışı iyedir. Mitik dönemdeki bu olağanüstülükler masalarda yaşamaya devam etmiştir. Mitolojiyi bilmek kültürel kodları doğru okumak için önemlidir.

Mitolojiler toplumların kültürel değerlerini barındıran bir bilimdir. Geçmişten günümüze sosyal hayatımızın içinde mitolojilerden geçen karakterler, isimler, yer adları, canavarlar hem gerçek anlamlarıyla hem de benzetmeler ile edebiyat, müzik, sinema, resim gibi sanat dallarının birçoğunda kendini göstermiştir (Yayan, 2017: 103).

Mitolojik çağdaki gizli kozmik bilgi tek tanrılı dinler dönemindeki ezoterikler tarafından kutsal kitaba aykırı olmayacak bir biçimde ve boyutta yaşatılır. Türkler, din değiştirme ve yeni dini sistemlerden bir takım alıntılar yapmış olsalar da iman ve inanç bağlamında her zaman eski mitolojik inançlara bağlı kalmışlardır (Bayat, 2011: 15- 21). Mitik

düşünce ve inançlar her dönemde değişip dönüşerek zamanın şartlarına uyum sağlayıp kabul edilmeyen yönlerini törpüleyerek günümüze kadar birçok sanatsal ürün içinde varlığını koruya gelmiştir. Masallar, bu sanatsal ürünlerin başında gelir. Zira onlar mitik döneme ait birçok mitolojik inançla doludurlar. Koruyucu iye olan Yalmavuz ise yedi başlı deve dönüşerek varlığını kabul ettirip kendini anlattırmayı başarmıştır.

Uygurların önemli hazinelerinden olan masallar, zengin mitolojik motifler ihtiva ederler. Bu masallar mitolojik devirlerden sonraki tarihî devirler içinde meydana gelmelerine rağmen mitlerin izlerini taşırlar. Bu mitolojik inançlar ve bunları barındıran sanatsal ürünler toplumların geçmişten geleceğe taşıdıkları kültürel kodları barındırmaları bakımından son derece değerlidirler.

2. Olağanüstü Düşmanlar

Köken açısından iye kültürle bağlantılı olan, zaman içinde kötü veya kara iye kategorisine giren demonolojik varlıklar Türk mitolojisinde yaygın bir özellik kazanmıştır. Demonik varlıklar, Mitolojik Ana kültü ile Tanrı kültü arasında geçiş merhalesini oluşturmaktadır. Doğa güçleriyle bağlantılı olan demonik varlık ve karakterler zamanla antropomorflaştırılmış ve dinî sistemlerin etkisiyle yeni şekil almıştır. Demonoloji, yalnız yer altı dünyasının ruhlarını değil, yer üstü âleminin kimi korkunç, kimi öldürücü, kimi hızlı don değiştiren varlıkları kapsayan kategoridir (Bayat, 2012: 277- 278). Uygur sihir masallarında yer alan olağanüstü düşmanlar ejderha ve devdir. Uygur sihir masallarındaki olağanüstü düşmanlardan bir diğeri ise *Yedi Başlı Yalmavuz*dur. Masallarda Yalmavuz için bazen yedi başlı dev bazen de yedi başlı ejderha ifadeleri kullanılmıştır.

Bazı Uygur masallarında Yalmavuz; her şeyi kasıp kavuran, süpürüp yutan, yiyip bitiren, kasırğa şeklinde ortaya çıkan bir ejderha olarak görülür (İnayet, 2007: 54- 55).

2.1. Uygur Sihir Masallarındaki Ejderha Motifi

Türkiye Türkçesinde ejder/ejderha; Azericede ajdaha; Başkurtçada ajdaha; Kazakçada ajdaha/ aydaha; Kırgızcada acıdaar; Özbekçede ajdaha; Tatarcada ajdaha; Türkmencede ajdar/ ajdarha; Uygurcada ise ejderha şeklinde kullanılmaktadır. Türkler, ejderhayı yedi başlı yılan şeklinde düşünmüşlerdir (İnayet, 2007: 56).

Dünyanın birçok yerinde kötülüğün veya şeytanî eğilimlerin bir sembolü olarak efsane ve masallarda yer alan ejderha motifinin ağırlık merkezinin Orta Asya ve Uzak Doğu (Ocak, 2005: 226) olduğu düşünülmektedir. Bu masal hayvanı, gök ve yer-su unsurlarına bağlı olarak geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Türklerde erken dönemlerde bereket, refah, güç ve kuvvetin sembolü kabul edilen bu efsanevi yaratık Ön Asya kültürüyle ilişkiye geçildikten sonra olumlu anlamlarını kaybederek kötülüğün sembolü haline gelmiştir (Çoruhlu, 2002: 132- 133).

Türk mitolojisinde hayvanların dünya modelinde rol almaları kozmosun zoomorfik biçimde tasavvur edilmesiyle bağlantılıdır. Ejder motifi dünyanın ilk zoomorfik tasarımıdır. Göktürklerin ve Uygurların kutsal saydıkları çift başlı ejder kabartmasına rastlanmıştır. Evren olarak bilinen ejder veya ejderha, mitolojik düşüncede dünyanın en eski zoomorfik algılanış şeklidir (Bayat, 2011: 67- 68).

Ejder, kahramanlığa geçiş ayinlerinde ve mitoslarda oynadığı rol dışında birçok gelenekte (Doğu Asya, Hint, Afrika ve diğerleri) kozmolojik bir simgeciliğe de konudur; evrenin biçim-öncesi tarzını, Yaratılış öncesinin bölünmemiş 'Bir'ini simgeler (Eliade, 1994: 162).

Türklerle ait mitik anlatılarda su kültü önemli bir konumdadır. Su ile ilgili mitlerde özellikle ejder dikkat çekmektedir. Kaosun simgesi olan su, evrenin imgesi olan ejderle eşleştirilmiştir. Bu da başlangıcı simgeleyen iki varlığın bir araya getirilmesidir. Ejder,

yılanın uzun süre yaşadıkdan sonra dönüşüme uğrayan bir şekli olarak kabul edilmiştir. Biçimsiz şekli bakımından kaosu hatırlatan su, ejder şeklinde tasavvur edilmiştir. Ejderhanın ağaçla, bitkiyle alakalandırılması onun su kültürüne bağlı olduğunu gösterir. Bu da kaostan kozmosun doğuşunu simgeler. Evrensel bir motif olan yılan ve ejderin su ile bağlantısı Babililerde su, hayat ve sağlık tanrısı Ningişzida'nın sembolü olarak bilinmesinde de kendini gösterir. Ancak eski mitolojilerin Su hamisi olan yılan veya ejder, semavi dinlerde karanlıkların gücü ve kötü ruhların simgesine çevrilmiştir (Bayat, 2012:255-257). Masallarda ejderhalar genellikle suyun başında durup şehri ve insanları susuz bırakmakla tehdit ederler. Ejderhalar kesinlikle suyla ilgilidir. Yağmurun ve suyun efendisi, gök gürültüsünün tanrısı ya da yağmurun ve suyun tanrısı olarak anılırlar. Fırtınalar çıkaranlar da vardır (Armutak, 2004: 152).

Akarsu, göl, mağara ve bulutlarda yaşadığına inanılan ejderha, eski zaman insanların çoğu tarafından tanrı ile ilişkili bir varlık bazen de tanrı olarak kabul edilmiştir (Gökçimen, 2010: 176). Suların altında yaşayan ejderha, yılan ve deniz hayvanları derinliğin kutsal gücüyle sarmalanmışlardır. Bunlar dünya üzerindeki bereketi kontrol ederler (Eliade, 2003: 212-213). Çin ve Japon ejderhası su ile yakından ilgilidir. Ejderha, gökgürültüsü tanrısıdır. Çin ejderhası; Ari-Hint tanrısı İndra¹, Yunan tanrısı Zeus², Anadoludaki Tarku, Kuzey Avrupadaki Thor³, Babil'in Marduk'u gibi tarımla ilgili diğer yağmur ve gök gürültüsü tanrılarına benzer (Mackenzie, 1996: 50).

Çin'de imparatorluk sembolü olan ejderha, Türkleri bu yönüyle etkilemiş ve Türk mitolojisinde su, bolluk ve yeniden doğuşun timsali sayılmıştır. Uygur devrinde olumlu bir simge olmaya devam eden ejderin ilahlarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Uygur mitolojisinde yarı insan yarı ejder özellikleri gösteren ejder hanlarından da bahsedilmektedir (Çoruhlu, 2002: 33). Batuhan ve karısı yer altında yaşayan ve aynı bedeni taşıyan çift insan başlı sarı bir yilandır.

"Tüccarın Oğlu" (Yalçinkaya, 2018: 1800- 1811) masalında, şehirdekiler çok geçmeden suların kesildiğini görürler, kuraklık baş gösterince padişah birkaç yiğidi bulağın çıkış noktasına gönderir fakat giden hiç kimse geri dönmez. Tüccarın oğlu, deryanın çıkış noktasına gidince suyun yolunu büyük bir ejderhanın tuttuğunu görür. *"Ejderha, padişahına varıp söyle, her yıl tam işte o zamanda bana otuz deve, otuz Tibet öküzü, otuz at, otuz inek, otuz koyun, otuz keçi, otuz kız alıp versin. Eğer bunu kabul etmezse güzel yurdunu susuz koyup, kurutuveririm."* der.

Ejderha masallarda genellikle insanların başına bela olur. Hiç kimse bu ejderhayı yenemez ve onun söylediklerini yapmaya mecbur kalır. "Perizat" (Yalçinkaya, 2018: 1680-1683) masalında yurdun birinde bir ejderha peyda olur ve padişahı haraca bağlar. O, her yıl şehre gelir ve şehrin bütün güzel kızlarını yer.

Bu durum, mitik dönemdeki insan kurbanı inancının form değiştirerek masallarda anlatılmaya devam ettiğini göstermektedir. Mitik dönemde kutsal ruhlara isteyerek kurban edilen genç kızlar daha sonraki dönemlerde masallarda birer mağdur olarak ortaya çıkar. Kutsal olarak kabul edilen ejderha ise demonik bir varlığa dönüşmüştür.

"İdikut Dağı Hakkında Rivayet" (Yalçinkaya, 2018: 1491-1496) masalında Tanrı Nizamtay'ı ejderhayı öldürmekle görevlendirmiştir. Nizamtay rüyasında bir adam görür, bu adam Nizamtay'a Kuhikap'a yerleşen batı tarafından bir vahşi hayvanın şehre doğru gelmekte olduğunu söyler. O, yurtlardaki olağanüstü güzel kızları yiyip insanların hayatını tehdit

¹ İndra: Gökyüzüne ait hem iyi hem de kötü bir tanrıdır. Tarlaların, yeryüzünün efendisi; hayvanların ve insanların döllendiricisidir. Suların akmasını engelleyen Vritra ile savaşıp onu yenmiştir. Böylece suların akmasını sağlamıştır (Demirci, 1991: 54-55).

² Zeus: Göklerin tanrısıdır, yıldırımla resmedilir (Daniels, 2014:129).

³ Thor: Şimşek tanrısı (Daniels, 2014:198).

eden vahşi bir hayvandır. Bu hayvanı kâinattan yok etme vazifesini yerine getirmek için Tanrı bir kılavuz gönderir. Bu vahşi hayvan ağzından ateş saçarak önüne gelen şeyleri yutuveren ejderhadır. Kılavuz, Nizamtay'a Tanrı'nın mesajını iletir. Nizamtay ejderhayı öldürüp şehri kurtarır.

Uygur sihir masallarındaki ejderhalar genellikle ağaçların yanında görülürler. "Ecmen Batur" (Yalçınkaya, 2018: 1437-1442) masalında büyük bir ejderha, sürme kuşun yavrularını yemek üzereyken Ecmen Batur Zülfikar ile ejderhayı öldürür. Sürme Kuş Ecmen Batur'u sırtına bindirip üsteki âleme çıkarır.

Hayat ağacının dibine dolanmış çift başlı ejder 8 ve 13. yüzyıllar arasında Uygur Bezeklik bölgesinde sık olarak tasvir edilmiştir (Aydın, 2013: 4). Er Töştük yer altına iner. Yer altında kökleri dünyanın merkezinden cennete giden bir karaağaç bulur. Ağacın altındaki ejderhayı öldürür. Minnettar kartal onu yaşayanların dünyasına taşır. 1300'lerde İslam mimarisinde ejderha toprağa gömülü ve hayat ağacının destekler şekilde tasvir edilmiştir (Baldick, 2011: 91). Burada ejderha Hayat Ağacı'nın koruyucusu gibi görünmektedir. Ölümsüzlüğü de sembolize etmektedir.

Ejderhanın fiziki özellikleri oldukça korkunç tasvir edilmiştir. Çoğu zaman çok başlı, ağzından ateş püskürten bir dudağı yerde biri gökte, bir solukta her şeyi yutabilen vb. şekillerde tasvir edilmiştir.

Eski metinlere göre ejderha, bir insan tarafından öldürülmedikçe yaşar, yani kendiliğinden ölmez (Yöndemli, 2004: 92). "Padişah ile Yuha" (Yalçınkaya, 2018: 1662-1667) masalında yılan kırk yıl yaşadıkdan sonra ejderha, ejderha kırk yıl yaşadıkdan sonra yuha olur. Yuha kırk yıl yaşadıkdan sonra insana ve her çeşit hayvana dönüşebilecek özelliklere sahip olur.

Ejderhalar, Uygur sihir masallarındaki en güçlü olağanüstü düşmanlardan biridir. Genellikle şehirlere saldırıp yurtları viran ederler, insanlara ve hayvanlara zarar verirler, insanları haraca bağlarlar. "İdikut Dağı Hakkında Rivayet" (Yalçınkaya, 2018: 1491-1496) masalındaki Kuhikap'a yerleşen ejderha, kabile reisi Kılıç'ı haraca bağlamıştır. Ejderha, Kılıç'a bütün kabileye bağlı güzel kızları toplayıp kendisine getirmesini aksi halde halkını toplayıp gitmesini söyler. Buradaki ejderha, acımasız zalim yöneticileri temsil eder. Ejderhanın çeşitli isteklerde bulunması, mala ve cana kastetmesi gibi olaylar zalim yöneticilerin ağır vergilerini ve zulmünü anlatan sembolik bir ifadedir. Mitik dönemde insanlar kötü ruhların gazabından korunmak için onlara kurbanlar hatta insan kurbanları sunmuşlardır. Yeni dönemde bu kötü ruhların yerini kötü yöneticiler almıştır. Ejderha, bu kötü yöneticilerin modern zamandaki tipidir. Böylece mitik dönemdeki ejderha halkın manevi ihtiyacını karşıladığı için daha sonraki dönemde kendine uygun bir zemin bularak yaşamaya devam etmiştir. Ejderha simgesi bir arketiptir.

Bilinçdışı dilinde, arketipler simgeler şeklinde ortaya çıkar. Arketipler bir bütün olarak ele alındığında, insan ruhunun gizil güçlerinin toplamını canlandırır. Bunlar Tanrı, insan ve kozmos arasındaki derin ilişkiler bakımından atalardan kalma zengin bilinçdışındandır; yaşamlarımıza oradan uzanırlar. Yansımalarını çözümlmek, onları bilinç dışına çıkarmak gerekir (Jung, 2006: 52).

Bir gök imgesi olan ejderha genellikle insanın içindeki gizli olan gizemli gücü simgeler. İnsanoğlu, açığa vurmaya cesaret edemediği bu güçten korkar. Bu yüzden ejderhayı öldürmek bu korkunun üstesinden gelmek anlamına gelir. Ejderhayı dizginlemek ya da ehlileştirmek ise insanın amaçlarını yükseltmek için bilinmeyen dönüştürmesi ya da ondan yararlanmasıdır (Hall, 2001: 61).

Sonuç olarak ejderha mitik dönemde koruyucu özellikle suyun koruyucu iyesi iken daha sonra insanların canına malına zarar veren demonik bir tipe dönüşmüştür. Dünyanın direği olan kozmik ağaç ve yaşamın kaynağı olan suyla birlikte görülmesi onun mitik

dönemde kutsal ve koruyucu bir iye olduğunu göstermektedir. Bolluğun ve bereketin sahibi olan bu iye, daha sonra yok edip tüketen bir hale dönüşmüştür. Ejderha hem bereketi ve doğurganlığı hem de yıkımı ve yok olmayı bünyesinde taşır.

2.2. Uygur Sihir Masallarındaki Dev Motifi

Dev Türkiye Türkçesinde dev; Azericede div; Türkmencede Döv; Kazakçada däv; Kırgızcada dö; Tatarcada diyü; Özbekçede dev ve Uygurcada deva şeklinde kullanılmaktadır (İnayet, 2007: 63). Peygamber Enok'un Kitabı'nda devlerin nasıl dünyaya geldiği şu şekilde anlatılmıştır:

İnsanoğullarının güzel ve alımlı kızları olur. Melekler, göklerin çocukları, onları görünce onlara âşık olurlar. Toplam iki yüz melek Hermon Dağı'na inip âşık oldukları kızlarla evlenirler. Kadınlar hamile kalır ve boyları 135 metre olan devleri doğururlar. Bu devler dünyadaki bütün yiyecekleri, yaban hayvanlarını, sürüngenleri, balıkları, kuşları ve insanları yemeye başlarlar. Her şeyi yiyip bitirdikten sonra birbirlerini yemeye başlarlar. Tanrı Cebrail'i yollar. Cebrail Gözcülerin (Meleklerin) çocuklarının insanların arasından çıkarır. Bunlar birbirlerine düşüp birbirlerini yok ederler. Buna sebep olan Gözcüler⁴ de Sorgu Günü'ne kadar gökyüzünden kovulurlar, o gün geldiğinde ise cezalandırılacaklardır (Enok, 2018: 32-37).

Tanrı, meleklerle size eş vermedim çünkü sizin yeriniz göklerde. Siz dünyadaki kadınlarla birlikte olup kendinizi kirlettiniz. Siz ruhtan ve etten olma devleri dünyaya getirdiniz. Onlara kötü ruh denecek ve mekânları dünya olacak. İnsanlardan ve Gözcüler'den oldukları için onların bedenleri kötü ruhlara hizmet edecek. Devlerin ruhları dünyaya zulüm, savaş ve bela getirecektir. Devler ölecek ruhları bedenlerini terk edecek ve büyük yargı günü gelince yargılanacaklardır (Enok, 2018: 44).

Türk mitolojisinde kötü ruhlar ve yer altı ruhlarının yanı sıra Yelbegen adıyla bilinen dev görülür. Yedi başlı bir dev ise bütün Türk topluluklarında görülmektedir (Ögel, 1995: 564). Uygur masallarındaki sık sık Yalmavuz için yedi başlı dev ifadesi kullanılmıştır.

Yalmavuz ve dev arasında yakın bir ilişki vardır. Bu yüzden de Yalmavuz ve dev zaman zaman birbirine karıştırılmaktadır. Aslında Yalmavuz ile dev aynı aileye mensupturlar. Yalmavuz yalnız Türk mitolojisinde görülürken dev bütün dünya mitolojisinde görülebilir. Yalmavuz ve dev ortak özelliklere sahiptir. Dev de Yalmavuz gibi olumlu ve olumsuz ikili karaktere sahiptir. Devler de Yalmavuz gibi kötü güç değil ilahi yönleri olan güçlerdir. Türk mitolojisinde dev gibi kötü ruhların ortaya çıkması yer altı dünyasının hâkimi Erlik Han'la ilgilidir. Erlik Ölüler Dünyası'nın hâkimidir. Dolayısıyla o dev gibi kötü ruhların ve güçlerin yaratıcısı olarak görülmektedir. Devlin mitik kökeni ejderhaya dayanmaktadır. Devlin iki başlı, dört başlı, boynuzlu, tüylü oluşu, alev püskürtmesi, uçuşu, kuş şekline girmesi, kasırğa çıkarması, bu tipin yırtıcı hayvan veya ejderhadan geldiğini göstermektedir. Ejderha, devlin ilk görüntüsüdür. Devler, ejderhaların insan şeklindeki görüntüsüdür (İnayet, 2007: 60- 64).

“Sihirli Elma” (Yalçinkaya, 2018: 1718-1735) masalında, kasırğa şeklinde ortaya çıkan dev bahçedeki sihirli elmayı çalar. Masalda, Ahmetcan ve kardeşleri elmaları bulmak için yola çıkarlar. Ahmetcan, yer altına inip önce kara devi öldürür ve onun kaçırdığı Dursunay adlı melikeyi, sonra ak devi öldürüp Gümüşay denen melikeyi en sonunda da kızıl devi öldürüp Altınay denen melikeyi devlerden kurtarır ve sihirli elmaları da alır. Bu masaldaki kızların devler tarafından kaçırılmasının kökeni mitik dönemde ruhlara verilen insan kurbanıdır.

Devler olağanüstü güce ve sihir gücüne sahiptirler. Devler, insanları çeşitli şekillerde dönüştürme, istedikleri anda da asıllarına dönüştürme ya da kendi kılıklarını değiştirme

⁴ Gözcü: Melek.

gibi özelliklere sahiptirler. Genç kızları kaçırıp kendileriyle evlenmeye zorlamaları ya da güzel kız suretine girip yiğitleri aldatmaları onların da tıpkı Yalmavuz gibi çift cinsiyetli olduğunu göstermektedir (İnayet, 2007: 63). Devlerin sihir yapma özelliği vardır.

Ab-ı Hayat” (Yalçınkaya, 2018: 1251-1258) masalında dev, âşık olduğu bir şehzadeyi yılanı dönüştürür.

Devler, aslında çok kuvvetli bazı doğa güçlerinin bedenleştirilmiş biçimidir. Devin kasırga, fırtına, duman şeklinde ortaya çıkmasının nedeni budur. İnsanoğlunun devlerle mücadelesi, onun doğaya karşı mücadelesini sembolize eder. Dinsel açıdan bakılınca devler tanrıların rakipleri ya da hizmetçileridirler. Mitolojik açıdan bakılınca devler bazen insanları yiyen korkunç güçleri olan bazen de insanlara yardımcı olan olağanüstü varlıklar olarak görülürler (İnayet, 2007: 60-61). Kuzey Türk destanlarında Yelbegen anormal büyüklükte, insan yiyen devdir. Devlerin aileleri de insanlar gibidir. Devlerin kızları ve oğulları vardır. Onların da gül bahçeleri vardır. Büyük kulaklı devler daha çok yer altında bulunurlar (Ögel, 1995: 562- 563). Pertev Naili Boratav, masallardaki devler için şunları söyler:

Hayvan masallarındaki devler, canavarlar, cinler, periler; yırtıcılıkları, abartılmış boyları posları, sık sık şekil değiştirme yeteneklerinin dışında insancıl bir düzeye indirgenmişlerdir. İnsanlar gibi ahlaksal kategori gösterirler: iyi ve kötü. İnsanlarla olan ilişkilerinde de her şeyleri insan topluluklarındaki gibidir. Hepsi insanların dilinden konuşur. Devler aile hayatı sürdürürler, kimileri çiftçilik yapar, kimileri avcılıkla geçinir (Boratav, 1983: 277).

Dev, Uygur masallarındaki en yaygın mitik tiplerdendir. İnsanlara zarar veren devlerin yanı sıra insanlara yardım eden devler de vardır. Bu devlerin şekil değiştirme özellikleri de vardır.

“Ejderha Yiğit” (Yalçınkaya, 2018: 1442-1448) masalında kadın, kaybolan kocasını ararken devlerin mekânına gelir. Oradan kurtulması ve kocasını kaçırması için küçük dev kadına sihir yapmasını öğretir. Kadın küçük devden öğrendiği sihirle kocasını alıp kaçır. Kendisini takip eden devlerden kurtulmak için de sihirle çeşitli varlıklara dönüşür. Ona bunları öğreten küçük devdir.

“Zirek” (Yalçınkaya, 2018: 1853-1865) masalında Zirek, Yalmavuz’un mahkûm ettiği iki devi azat eder. Devler başı dara düştüğünde yardıma çağırması için Zirek’e bir tutam saçlarını verirler. Buradaki devler kahramana yardım eden iyi devlerdir.

Uygur masallarında mitik hayvanların yaşadığı mekânlar da olağanüstüdür. Devler, ulaşılmaz âlemlerde, Kaf Dağı ve benzeri mitik dağların arkasında ya da yer altında hayatlarını sürdürürler. “Bülbülgoya” (Yalçınkaya, 2018: 1393-1405) masalında babası için Bülbülgoya’yı aramaya çıkan üç kardeşten en küçüğü yolda apak giyinen, beyaz sarık sarınan, apak sakallı bir yaşlı adam görür. Adam ona, oğlum sen tehlikeli bir yere devlerin mekânına gelmişsin, der. Senin Bülbülgoya’yı alman için devler padişahının kızlarının parmağındaki yüzüğü alman gerek, demiş. Her gün buraya devler padişahının iki kızı güvercin donunda gelip yüzerler, onlar kıyafetlerini çıkarıp yüzmeye başlarken sen o kıyafetleri al. Yiğit söylenenleri yapar ve yüzüğü alır ve sonunda devler padişahının küçük kızıyla da evlenir.

“Hezim ile Cadı” (Yalçınkaya, 2018: 1472-1485) masalında acımasız bey Hezim’i kandırıp bir dağ başında bırakır. Hezim devler padişahının Dev Peri ve Dev Kügüzet denen iki kızının sahibi olduğu bağa gelir. Bu iki dev kızı diğer devlere benzemediklerinden ona zarar vermemişlerdir.

Masallardaki olağanüstü durumlardan biri de canın/ruhun bedeninin dışında olması durumudur.

İlkel insan, her varlığın bedeninde ayrı bir canı/ruhu bulunduğunu düşünmüştür. İnsan sürekli bir mücadele içerisinde. Bu mücadele insanın tabiatla, insanın insanla olan mücadelesidir. Her an yaralanmaya, hatta öldürülmeye maruz kalabilecek insanın bu durumu onu canın/ruhun bedeninin dışında bir yerde olma varsayımına itmiştir. Çünkü beden her an tehlikeye uğrayabilir. Oysa can bedenden ayrı, güvenli bir yerde olursa zarara uğrama tehlikesi de ortadan kalkacak dolayısıyla beden de güvende olacaktır. Diğer yandan eğer can bir zarara uğrarsa beden ya hastalanacak ya da ölecektir (Sever, 2003: 161-162).

“Şehzadenin Acayip Sergüzeşti” (Yalçinkaya, 2018: 1792-1798) masalında, şehzade Buhara padişahın kızına ait resmi görür ve ona âşık olur. Kızı bulmak için yola çıkar. Yolda muhafızların öldürmek üzere olduğu Kemek Heyyar adlı kişiyi kurtarır. Kemek Heyyar devlerin kaçırdığı kızı kurtarır. Devler kızı tekrar kaçırlar. Devlerden kurtulmanın tek yolu onların canının nerede olduğunu öğrenmektir. Kız kendisine âşık Topal Dev’den canlarının nerede olduğunu öğrenir. Rüzgâr topundaki havayı boşaltıp bütün devleri öldürürler.

İlkel insan, ruhu görülebilir ve elle tutulabilir, bir kutuda ya da kavanozda saklayabilir; yaralanmaya, kırılmaya veya parçalanmaya açık somut maddi bir şey olarak düşünmüştür. Ruh zarar görmediği sürece insan sağlıklıdır eğer o zarar görürse acı duyulur, yok edilirse sahibi ölür. Ruhun zarar görme ihtimali çok yüksektir. Bunun için de ilkel insan ruhu bedeninin dışına çıkarır ve onun güvenliği için onu güvenli bir yere koyar. Ruh, zarar görmediği sürece insan ölmez yani ölümsüzleşir (Frazer, 1992: 269-270). Ölümün gerçekleşebilmesi için ölüm ruhu adını verdiğimiz şeyin ele geçirilmesi ve yok edilmesi gerekir. Ölüm ruhu çoğunlukla bedeninin dışında bir yerde saklıdır. Ölüm ruhlarının bedeninin dışında, ulaşılması ve bulunması güç bir yerde saklanması her an yaralanmaya, yok edilmeye açık olan bedeninin muhafazasına yönelik bir harekettir. Ruh güvenli ve erişilemez bir yerde olursa, beden yaralansa da ölüm söz konusu olmayacaktır (Bekki, 2004: 53-56). Bu, dış ruh kavramına Uygur sihir masalarında da rastlanmıştır. Uygur masallarındaki çoğu devin canı bedeninin dışındadır. Devlerin canı ulaşılması imkânsız yerlerde saklıdır. Bu şekilde canların gizlenmesiyle devlerin kolayca öldürülemeyeceği vurgulanır.

“Ak Boz Aygır” (Yalçinkaya, 2018: 1305-1330) masalında Çoyun Kulak’ın canı başka yerde saklıdır. Onun canı çok uzaklardadır. “Üç günlük yerdeki eski dağın bağrında bir bulağın içinde iki balık vardır. Bu iki balığın kursağında onun canının saklı olduğu sandığın iki anahtarı vardır. Bu anahtarlar alınıp dağın içinde görünen mağaraya girildikten sonra duvarda asılı bir yay vardır. Yayı aldıktan sonra mağaranın arkası açılır ve bir yaylağa çıkarılır. O yaylakta başında bir tane boynuzu olan, alnında gözü olan hayvanlar vardır. Onların içinde, bedeninde kırk bir tane yuvarlak işaret olan hayvanın kursağında dokuz sandık vardır. O dokuz sandığın içindeki en küçüğünde dokuz cüce vardır. Onun canı işte o dokuz cücededir.”

“Alaca Kuyruklu Eversiz At” (Yalçinkaya, 2018: 1330-1354) masalında Baykuş, cadı kızının yardımıyla Çoyun Kulak adlı devin canının nerede olduğunu öğrenir. Çoyun Kulak’ın canı ile oğlunun canı üç günlük uzaklıkta, bir deryanın başındaki bir çınarın altında yüzen iki balığın kursağının içinde bulunan altın kafesin içinde yer alan serçelerin kursaklarındaki kurtların içindedir. Baykuş bunu ele geçirip Çoyun Kulak ev oğlunu öldürür. Türk masalarında ve destanlarında can/ruh çeşitli yerlerde bulunur.

İnsanoğlu, ruhunu/canını bedeninin dışında saklayıp onun zarar görmesini engelleyerek ölümsüz olacağını düşünmüştür. Mitik dönemdeki düşüncenin izlerini taşıyan bu masalda

dev, uzun yaşamak için ruhunu bedeninin dışında ulaşılması imkânsız bir yerde saklamıştır.

Uygur masallarında devlerin başları genellikle birden fazladır. Bunlar yediye kadar ulaşabilir. Örneğin Yalmavuz yedi başlı bir devdir.

Uygur sihir masallarındaki devlerin önemli bir vasfı da şekil değiştirmeleridir. Devler genellikle yaşlı kadına veya adama, geyiğe, eşeğe ve ata dönüşür. Dönüştükleri varlık ve objeler ya kutsaldır ya da mitolojik özellikler taşır.

“Şehzadenin Acayip Sergüzeşti” (Yalçınkaya, 2018: 1792-1798) masalında devler kızın yok olduğunu görünce aramaya çıkarlar. Devler padişahı, kızı ve şehzadeyi bulur. Topal bir kadın kılığında şehzadenin evinin önünden geçer, şehzade onun durumuna acıyıp evine alır. Şehzade ava çıkarken dev bir tane leğene efsun okuyup onu tulpara çevirir, kızı etrafı gezdirmek için tulpara bindirip kaçarır.

“Ak Boz Aygır” (Yalçınkaya, 2018: 1305-1330) masalında Çoyun Kulak canının nerde saklı olduğunu anlatırken dağ, su-bulak, balık, mağara, öküz, sandık ve cüceden bahseder. “Şehzadenin Acayip Sergüzeşti” (Yalçınkaya, 2018: 1792-1798) masalında ise Topal Dev canlarının nerde olduğunu anlatırken derya, dağ, dağın doruğunun üst katında kırk metre derinliğindeki kuyu, kuyunun temelindeki ev, evin içindeki demir sandık, sandığın içinde bir kutu, kutunun içinde bir rüzgâr topundan bahseder. Dağ, su, mağara, kuyu, balık, öküz, cüce, sandık, kutu, rüzgâr vb. unsurların hepsinin Mitolojik Ana ile bağlantıları vardır. Zamanla anaerik döneme ait bütün koruyucu iyeler demonik varlığa dönüşünce yer altına itilmişlerdir. Devlerin canının mağara, kuyu, su vb. yerlerde bulunması kötü ruhların yer altından yer üstüne buralardan çıktığı inancına bağlıdır.

Uygur sihir masallarındaki devlerin başlıca özellikleri, insanları özellikle genç kızları kaçırmaları, insan eti yerler; canları bedenlerinden başka bir yerde bulunur, her türlü canlı ve cansız varlığa dönüşebilirler ve dönüştürebilirler, eşleri çocukları vardır. Bazen masal kahramanına yardım ederler ve onlara sihirli nesnelere veya sihirli saçlarından verirler. Sonuç olarak devler, mitik dönemdeki koruyucu iyelerin demonik varlığa dönüşmüş halleridir. Bu devler sonraki dönemlerde ise insani formlara dönüşmüş tipler olarak görülmüştür.

2.3. Uygur Sihir Masallarındaki Yalmavuz Motifi

Uygur sihir masallarındaki Yalmavuz, insanlara zarar veren yedi başlı bir devdir. “Yalmavuz” kelimesi Moğollarda “Mañgus”, Buryatlarda “Mañgidhay”, Sarı Uygurlarda “Mañges”, Uygurlarda “Yalmavuz”, Özbeklerde “Yalmağız/Yalmoz”, Kazaklarda “Calmavız”, Kırgızlarda “Celmağuz”, Tatarlarda “Yalmavız”, Başkırtlarda “Yelmavız”, Nogaylarda “Yelmavız” şeklinde söylenmektedir. Moğollarda “Mañgus”, kötü ruh, insan yiyen dev, olağanüstü güçlere sahip herhangi bir dev, sihirbaz ve büyücüdür (İnayet, 2007: 14-16).

İnsanların hastalığına deva olan ilacın yalmavuz’da bulunması, ilacı almak için kahramanın bin bir güçle Yalmavuz’un mekânına gitmesi Yalmavuz’un daha önce koruyucu bir iye olduğunu göstermektedir. İnayet’e göre Yalmavuz’un, anaerik dönemde yaşamış önemli bir tanrıça veya savaşçı kadın olması ve daha sonraki tarihi süreçte kötülenerek canavara, cine, şeytana veya deve dönüştürülmüş olması muhtemeldir (İnayet, 2007: 21-22).

“Zirek” (Yalçınkaya, 2018: 1853-1865) masalında, Yalmavuz körlüğü iyileştiren ilacın olduğu yeri söyleyerek anneleri kör olan üç erkek kardeşi kandırıp kendi mekânına gelmelerini sağlar. Dana ile Tadan’ı kandırıp hapseder ama Zirek’i kandıramaz. Zirek elde ettiği olağanüstü hayvanların yardımıyla yalmavuz’un tuzaklarını atlatır ve sonunda Yalmavuz’u öldürüp bütün tutsakları kurtarır.

Yalmavuz her şeyi kasıp kavuran, süpürüp yutan, yiyip bitiren, kasırga şeklinde ortaya çıkan bir ejderha olarak görülür (İnayet, 2007: 54- 55). Korkunç bir yaratık olan Yalmavuz Uygur masallarında genellikle yedi başlı bir devdir.

Yalmavuz masal kahramanına zarar veren olağanüstü bir düşmandır. “Altın Kılıç” (Yalçinkaya, 2018: 1354-1359) masalında Yalmavuz, yiğidin sihirli kılıcını hile ile satın alır. Yiğidin sarayını ve karısını sihirli kılıç yardımıyla kendi mekânına götürür.

“Ayı İslam” (Yalçinkaya, 2018: 1363-1368) masalında Ayı İslam’ın arkadaşları ateşi söndürürler. Ateş aramaya çıkınca yalmavuz’un mekânına gelirler ve Yalmavuz’dan ateş alırlar. Yalmavuz da yemek piştikten sonra çıkıp gelir, Ayı İslam’ın arkadaşlarını döver ve onların yiyeceklerini çalar. Ayı İslam onun altı başını keser, Yalmavuz yedinci başıyla kaçıp yer altındaki mekânına iner. Ayı İslam yer altına inip Yalmavuz’un yedinci başını da keser. Bu motif mitik dönemden izler taşır. Mitik dönemde Yalmavuz ateşin koruyucu iyesi idi, zamanla demonik bir varlığa dönüşmüştür.

Masalarda Yalmavuz sihir ve büyü yapan bir varlık olarak ortaya çıkar. “Zilli Tavşan” (Yalçinkaya, 2018: 1841-1853) masalında yalmavuz’un efsunladığı iğde ağacının meyvesini yiyenler kendi ayaklarıyla onun mekânına gelir. Ayrıca Yalmavuz yol üstündeki bütün bulakların suyunu da efsunlar. Bu suların içenler leopara, kurda, tilkiye ve zilli tavşana dönüşürler. Kızın bütün kardeşleri bu efsunlu suların içip hayvanlara dönüşürler. Yalmavuz bu masalda ise sihir yapan bir cadı kadın olarak ortaya çıkar.

Yalmavuz masalarda çeşitli hayvan suretlerine girerek avcılarını peşine takıp tuzağa düşürür. Avcıları aldatarak peşine takma durumu avcı mitlerini hatırlatmaktadır. Fuzuli Bayat’a göre mitolojik düşüncedeki dağ ruhu kadın olarak tasvir edilmiştir. Bu dağ ruhu avcılarını yoldan çıkarıp onlarla ilişkiye girer. Masallardaki hayvanla evlenme motifi dağ ruhu ile ilişkiye giren avcı mitlerini hatırlatır. Hayvan eşin sonradan insana dönüşmesi ve kahramana yardım etmesi bu varlığın iye olduğunun göstergesi olmuştur. Hayvanla evlenme motifi dağ iyesi kadının avcılarla evlenmek istemesinin masal varyantıdır (2012: 224- 225). “Melike Kanhor Hikâyesi” (Yalçinkaya, 2018: 1586-1595) masalında Yalmavuz geyik suretinde ava çıkan şehzadenin karşısına çıkıp onu peşine takar.

Yalmavuz, insan eti yiyen demonik varlıklardan biridir. O hem yer üstünde hem de yer altında yaşayabilen olağanüstü bir varlıktır. Bu yönüyle Hınkır-Mınkur’a benzer. Çobanoğlu’na göre Hınkır Mınkur, yakaladığı insanları boğarak öldürdükten sonra yiyen bir yaratıktır (Çobanoğlu, 2003: 137). Hınkır-Mınkur insana benzer, yavrusunu ise göbeğinde bulunan bir torbanın içinde taşır. En korktuğu şey üzerine idrar yapılmasıdır. Böyle tehdit edilirse ortadan kaybolur (Duvarcı, 2005: 129). “Ayı İslam” (Yalçinkaya, 2018: 1363-1368) masalında Ayı İslam’ın arkadaşı ateşi söndürür. Ateşi aramaya çıkar ve Yalmavuz’un mekânına gelir. Ayı İslam Yalmavuz’la dövüşür ve onun altı başını keser. Yalmavuz kalan başıyla yer altına kaçır. Yer altına kimse inmeye cesaret edemez çünkü Yalmavuz sihirle ateş yakmıştır. Yer altına bir tek Ayı İslam iner, yakılan ateşten kurtulmak için ateşin üzerine işer ve büyü bozulduğundan ateş söner. Ayı İslam Yalmavuz’u yer altında öldürüp tekrar yer üstüne çıkar.

Sonuç olarak Yalmavuz mitik dönemde ateşin koruyucu iyesi iken zamanla demonik bir varlığa dönüştürülüp yer altına indirilmiştir. Ama ateşle olan bağı mitik dönemden sonraki anlatımlarda bile varlığını korumaya devam etmiştir.

Yaşar Çoruhlu’nun da belirttiği gibi mitosları sanat eserlerinden ayırmak mümkün değildir. Söz konusu mitosları yaratan toplum, onları sürekli olarak gelecek nesillere aktarır. Zaman zaman bunlar ikinci plana itilse de bütün sanat eserleri geçmişten süzülüp gelen mitolojik değerleri yansıtır. Bir toplumun sanatını geri planda besleyen bir temel yapı her zaman söz konusudur. Günümüzde mitolojinin kapsamı hayli genişlemiştir.

Destanlar, masallar, romanlar ve hatta insanların günümüze kadar geçirmiş olduğu yaşantıları mitolojinin konusu olmuştur çünkü tüm bunların içinde mitlerin yansımaları ya da başkalaşmış biçimleri mevcuttur (Çoruhlu, 2002: 12-13).

Sonuç

Eski Türkler, doğadaki birtakım gizli kuvvetlerin varlığına inanmışlardır. Onları kutsal saymış ve onlara karşı her zaman dikkatli davranmışlardır. Bu iyi ve kötü iyelerin kendilerine verebilecekleri zararlardan korunmak için onlara kurbanlar sunmuşlardır. Suyun başını tutan ejderhalara verilen genç kızlar veya erkekler bu kurbanlardan biridir.

Ejderha, dev ve Yalmavuz hem yeryüzünde hem de yer altında yaşayan bazı kötü ruhlardandır. Bu kötü ruhlar bir zamanlar koruyucu birer iye iken zamanla demonik birer varlığa dönüştürülmüşlerdir. Ejderha, suyun koruyucu iyesi; yalmavuz ise ateşin koruyucu iyesisidir.

Velililerin keramet gösterdiği durumlardan biri don değiştirmektir. Uygur masallarındaki devler ve Yalmavuz da don değiştirme, sihir ve büyü yapma özelliğine sahiptir. Bunlar genellikle yaşlı kadın donuna girerler. Bu olay demonikleştirilmiş bu varlıkların birer dişi iye olduklarının kanıtıdır.

Ormana terk edilen çocuklar Yalmavuz'un eline düşerler. Gözleri kör olan kadının ilacı Yalmavuz'un elindedir. Ateş Yalmavuz'dan alınır. Umay Ana çocukların ve kadınların koruyucusu, hastalıkları iyileştiren koruyucu iyedir. Uygur masallarındaki ateşin sahibi olan Yalmavuz çocuk ve kadınların koruyucusu Umay Ana'ya benzer. Ataerkil dönemde bu iyeler değişen inançla birlikte koruyuculuk vasfını kaybedip demonikleşmiştir.

Yukarıda Uygur sihir masallarındaki olağanüstü varlıkların ve durumların mitolojik kökenleri incelenmiştir. Mitik dönemdeki mitolojik düşünce, bu devrin sona ermesiyle ortadan kalkmamıştır. Yeni zamanda yeni formlara bürünerek toplumun yaratmış olduğu her üründe varlığını devam ettirmiştir. Mitosları sanat eserlerinden ayırmak mümkün değildir. Söz konusu mitosları yaratan toplum, onları sürekli olarak gelecek nesillere aktarır.

Uygur sihir masallarındaki olağanüstülüklerin kaynağı mitolojiye dayanmaktadır. Sonuç olarak geleneksel mitolojik ritüeller, Uygur sihir masallarına adapte olarak yaşamaya devam etmiştir. Masallar, onu yaratan toplumun kültürel kodlarını barındırır. Bu kodların anlaşılması, ait olduğu kültürün daha iyi analiz edilmesini sağlayacaktır. Masallar da tıpkı destanlar ve efsaneler gibi mitik dönemin izlerini taşır. Bu sebepten masallardaki mitik unsurlar tespit edilerek bu unsurların gelişim ve değişim süreci takip edilmelidir.

Kaynakça

ARMUTAK, Altan. (2004). "Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi, II. Sürüngenler, Balıklar, Kanatlılar ve Mitolojik Hayvanlar". *İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, S. 30, s. 143- 157.

AYDIN, Öznur. (2013). "Çin ve Türk İşlemelerinde Ejderha Motifi". *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt 6, S. 12, s. 1- 16.

BALDİCK, Julian. (2011). *Hayvan ve Şaman: Orta Asya'nın Antik Dinleri*. (Çev.: Nevin Şahin), İstanbul: Hil Yayın.

BAYAT, Fuzuli. (2011). *Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi)*. I. Cilt. 2, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- BAYAT, Fuzuli. (2012). *Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dışı- Mitolojik Ana, Umay Paradigmasından İlkel Mitolojik Kategoriler İyeler ve Demonoloji)*. II. Cilt, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- BEKKİ, Selahaddin. (2004). "Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi". *Millî Folklor*, S. 62, s. 53-66.
- BORATAV, Pertev Naili. (1983). *Folklor ve Edebiyat (1982) II*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- COHEN, Percy Saul. (2010). "Mit Kuramları", *Halkbilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. (Çev.: Evrim Ölçer Özünel), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- ÇANDARLIOĞLU, Gülçin. (2004). *Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü (Çin Kaynakları ve Uygur Kitabelerine Göre)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ÇORUHLU, Yaşar. (2002). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- DANIËLS, Mark. (2014). *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*. (Çev.: Pınar Üstel), İstanbul: Maya Kitap.
- DEMİRCİ, Kürşat. (1991). *Hinduizm'in Kutsal Metinleri Vedalar*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- DUVARCI, Ayşe. (2005). "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar". *Bilig Dergisi*, S. 32, s.125- 144.
- ELİADE, Mircea. (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. (Çev.: Ümit Altuğ), Ankara: İmge Kitabevi.
- ELİADE, Mircea. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. (Çev.: Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- FRAZER, G. James. (1992). *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri II*. (Çev.: Mehmet H. Doğan), İstanbul: Payel Yayınları
- GÖKÇİMEN, Ahmet. (2010). "Türkmen Masallarında Mitolojik Hayvanlar ve Fonksiyonları". *Türkbilig*, S. 20, s. 165-178.
- HALL, Manly P. (2011). *Rüya Sembolizmi*. (Çev.: Özge Esirgen), Mitra Yayınları.
- HONKO, Lauri. (2010). "Mitin Tanımlama Problemi", *Halkbilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. (Çev. Nezir Temür), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- İNAYET, Alimcan. (2007). *Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz/ Celmoğuz*. Kanyılmaz Matbaası.
- JUNG, Carl Gustav. (2006). *Analitik Psikoloji*. (Çev.: Ender Gürol), İstanbul: Payel Yayınevi.
- LİGETİ, Louis. (1986). *Bilinmeyen İç Asya*. (Çev.: Karatay, Sadrettin), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- MACKENZİE, Donald A. (1996). *Çin ve Japon Mitolojisi*. (Çev.: Koray Akten), Ankara: İmge Kitabevi.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2005). *Bektaşî Menkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*. Ankara: İletişim Yayıncılık.
- ÖGEL, Bahaeddin. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynaklar ve açıklamaları ile destanlar)*. II. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Peygamber Enok'un Kitabı* (2018). (Haz. Erhan Altunay), İstanbul: Hermes.

RAGLAN, Lord. (2010). "Mit ve Ritüel", *Halkbilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. (Çev.: Evrim Ölçer Özünel), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

SEVER, Mustafa. (2003). "Masallarda Dış Can (Canın beden dışında saklanması)". *Millî Folklor*, S. 60. s. 161- 164.

TAŞAĞIL, Ahmet. (2015). *Kök Tengri'nin Çocukları (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

YALÇINKAYA, Fatoş. (2018). *Uygur Sihir Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YAYAN, Gonca. (2017). "Türk Mitolojisinde Yer Alan Motif ve Sembollerin Mehmet Sağ'ın Eserine Yansımaları". *JASSS*, S. 64, s. 101-118.

YÖNDEMLİ, Fuat. (2004). *Tarih Öncesinden Günümüze Yılan*. Ankara: Piramit Yayıncılık.